

Протојереј Божидар Мијач

Црква у народу

Питање улоге Цркве у народу као нацији, као и њихових међусобних односа, вишеструко је значајно и актуелно: догматски, са гледишта црквене принципијелности; ситуационо-мисионарски, са гледишта практичне пастирске оперативности; социолошки, са гледишта испољавања народа, обликованог у држави или другој врсти репрезентације, према Цркви. Неправилно схватање и поступање у овим односима могло би да извитопери и деградира црквену делатност у њима, а народ лиши јаког и позитивног фактора у разрешењу његове унутарње и спољашње ситуације. Потреба за правилном оријентацијом у овој ствари пооштрена је и тиме што се, нарочито у последње време, чине са разних страна приговори да Црква, због њене аутентичне етничке укорењености, може да испољава чисто политичке претензије и потпирује националне вражде. Због свега тога теологија је данас позвана да ово питање осветли, тј. изнесе истину, која би, налазећи се већ у вечном библијско-предањском скровишту, могла бити фиксирана за савремену употребивост. Досадашњи теолошки подухвати у обради ове теме, премда у основи правилни (Цанков, Федотов, Вишеславцев и др.), нису dostatни — то су по преимућству схоластичке поставке без дубље анализе, па, наравно, и без адекватније примене. Треба, значи, настојати да се, верско-научно аргументованије, разјасне ови односи и пруже полазишта за конкретно понашање.

1

У постојању народа као заједнице (нације) са црквено-теолошког гледишта треба видети дело стваралачке воље Божје. Иако је Бог сав људски род извео из једног почетка („Учинио је да је од једне крви сав род човечји живи по свему лицу земаљском“) Дела Ап. 17, 26), и цело човечанство потиче од Адама и Еве а после Потопа од Ноја (I Мојс. 9, 18), ипак ово јединство није саздано као неразлучно једнообличје, него као многообличје. Већ само умножавање људи представља и претпоставља различност међу појединцима и народима, у чему се огледа Божја целисходна намера (V Мојс. 32, 8). Друштво је као Божја творевина мултиформно. Народна заједница је у склопу човечанства социјална категорија којом се ова творевина Божја репрезентује на посебан начин у свету. Дакле, не са-

мо појединци, личности, него и народи постоје као индивидуалитети по Божјој вољи. Народи су као и појединци одређени да имају нешто специфично, особено, индивидуално. Тиме се и историја народа издваја из тока фаталистичког и механичког удеса и постаје предмет нарочитог Божјег старања и руковођења, из чега, баш, и произлази вредност националитета народа, његовог посебног места у целокупној слици и драми људског рода.

Оно што у Св. Писму означава појам народ, што га теолошки и социолошки као таквог конституише, има (сходно Откр. 5, 9; I Мојс. 10), различне изразе за означавање његових елемената: *Филе* — народ као јединица у вези са пореклом, *лаос* — историјски-фолклорно формирано јединство, *глосса* — заједништво језика. *Етнос* — повезаност обичајима (културом), *Хора* — географски простор живљења (отаџбина). Али све ове компоненте, иако изразите и важне, немају самостално и апсолутно значење, већ су, као и све у овоме пролазном свету, релативне. Национална искључивост је објективно подривена самом релативношћу компонената које нација носи у себи: порекло је, као што смо истакли, у крајњој линији исто, сви потичу од истих предака; језик, као инструмент узајамног саопштавања и споразумевања, стално се богати и кристалише „туђим” речима и изразима као и обогаћавајући друге, те је његова фонетика у многоме свечовечанска; култура (обичаји) нема чисто хомогене и аутохтоне црте, него, кроз сталне промене и прожимања, нарочито у највишим и најсуптилнијим донетима, постаје општечовечанска; историјско постојање саздано је од догађаја који се никад не збивају изоловано већ у сталном синенозису или конфронтацији са светом окружења; географски простори (отаџбине), на којима народи живе, зависно од разних стицаја околности, мењају се и тиме престају бити једном за свагда дате и обележене земље (народи се стално досељавају и отсељавају). Народи, дакле, припадају релативном и пролазном земаљском поретку.

Али релативизам народних особености не значи њихов нихилизам, да би се због тога могле игнорисати. Напротив, оне су као такве драгоцене, јер су од Бога дате за постизање виших циљева. Оне кроз пролазно треба да воде непролазном важењу, да, кроз узајамно прожимање са другима, обогате општу ризницу вредности човечанства. У томе контексту, као учешће у Божјим намерама, ове особености (не само као стихијске и безобличне манифестације, већ и као организоване и свесно инаугурисане функције) имају религиозно значење: оне су доживљај Божјих путева у могућности служења универзалној хармонији свих народа. Ако неки народ изгуби тај од Бога одређени смисао и циљ — да кроз хетерогеност послужи хомогености света — онда је он на путу изрођавања у грех шовинизма, којим се уноси раздор у ствар народног, од Бога постављеног, одређења. Ту место вере у Бога настаје вера у сопствено биће као трансцендентну моћ, хипостазирање и митологизација народа као изоловане јединке. Кад се раскине јединство с Богом (изгуби вера у божанску телеологију), онда је лако доћи и до раскида с људима, са народима. Из раскида с Богом су и произашли први међуљудски и међународни раздори (I Мојс. 4, 19; V Мојс. 3, 24; I Мојс. 4, 6). Одпад од Бога

као извора јединства и љубави међу људима и народима доводи до потирања солидарности међу њима (I Мојс. 4, 1—16). Ту се, на тој основи, формирају, пре свега, две национално-греховне љаге: идолопоклонство пред релативним вредностима свога народа (душа, закон, принцип) и мржња према другим народима. То је дивергенција греха на од Бога постављени смисао постојања народа као таквих — да се њиховим специфичним особеностима допринесе општем обиљу савршенства у човечанству. Ту народ, идеологизирајући и митологизирајући себе самог, заборавља да он постоји ради усавршавања у Богу и, кроз то, ради урастања историје у надисторију. Шовинизам је, дакле, појава дехристијанизованог а тиме и дехуманизованог човечанства.

II

Црква је у односу на свет, па следствено и на свет народа, нешто друго, страна. Она не живи природним начином живота и не подлежи битно историјским условима живљења. Црква, пре свега, не настаје кроз неки *Contrat social* или какав други социолошко-историјски модус, већ искључиво натприродном интервенцијом Божјом. Она у овоме земаљском свету стрши као небеска стварност, при чему је, по својој садржају, много више од заједнице људи сједињених вером и култом — творевина Св. Духа, мистично „тело Христово”) Еф. 1, 22; 5, 4; Дела ап. 2, 33).

Разлике су, поред реченог, у екстензитету и интензитету постојања.

У поређењу са историјским народима, индивидуалним и ограниченим, Црква је надисторијски, неограничени, народ Божји (Гал. 6, 16; I Кор. 10, 18), који се сабира из свих народа (Јевр. 9, 12). Христос је, успоставивши Цркву, срушио преграде које су делиле народе. Ту се постиже, дотле непознато и нечувено, наднационално јединство народа. „Нема ту Јеврејина и Грка, нема роба ни господара, нема мушкога рода ни женскога; јер сте ви сви једно у Христу Исусу” (Гал. 3, 28). Крстом и Васкрсењем Христовим сви који верују постали су домаћи Божји и блиски међу собом) Еф. 2, 19). Христос је Господ свих народа, глава читаве творевине Божје (Дела ап. 4, 15; 28; Откр. 5, 9). Он умире не само уместо народа, у смислу испуњења, него и да расуту децу Божју, народе, скупи у јединство (Јн. 4, 52), како би сви имали удео међу посвећенима (Дела ап. 26, 18). У цркви се чека, и већ је узело почетак, ново, универзално, човечанство (Откр. 3, 12; 21, 2, 16).

Разлика је, затим, у динамици и етици, дубини живота, што је, као и ширина, израз саме суштине, а не неке, било које, историјске условљености и констелације. Феноменологија је последица онтологије. Црква је харизматичка заједница, у којој је Христос, преко дарова Св. Духа, присутан и делатан (I Кор. 12, 24—31). Ови дарови (харизме) су активности како у односу према Богу (слављење), тако и у односу према људима (служење). Сваки хришћанин је у св. тајни крштења примио дар Св. Духа и тиме, потенцијално, оспособ-

љен за ову активност (I Кор. 6, 3; 15, 23; II Тим. 2, 12; Дела ап. 2, 17—18). То је, по преимућству, динамика молитвено-литургичког живота, чији је извор у Богу. „Ја им дајем вечни живот” (Јн. 10, 28). У смислу трансцедентне примарности може се, штавише, рећи да чланови цркве, са гледишта светодуховске укорењености, не припадају „овоме свету” (Јн. 18, 36) и да је њихова „отаџбина” на небу (Јевр. 11, 13; Откр. 21, 1). Надићен је дакле ниво временско-просторног живљења, који се одиграва у еуклидовским димензијама, у коме егзистирају и крећу се историјски народи као такви. Црква је над-историјски, изузетни, есхатолошки народ на коме се примењује и остварује Реч Божја: „Ја ћу бити њихов Бог, и они ће бити мој народ” (II Кор. 6, 16; Јевр. 8, 10; Откр. 21, 3), што се, битно, одражава на етику, начин понашања, црквеног народа. Црква је, у овој сфери, за разлику од народа као биолошке категорије, света, односно освећена, а то не само у Христу као својој Глави, него и (као што смо рекли, онтолошки и потенцијално) у својим члановима као удовима „тела” Његовог. Светост не долази од природе, већ од Бога (I Кор. 1, 30; Кол. 1, 22).

Но овим својим конститутивним разликама Црква није изолована, одвојена, од народа, већ, баш тиме, на ефикасан начин упућена њему. Иако изнад народа, она постоји само у народу. Црква не живи за себе, него за народ (у ширем смислу за свет) — да се он препороди, преобрази, освети, оцрквени. Јер народ је, независно од благодатног дејства цркве, као што смо истакли, феномен греховног света, налази се у стању дисперзије и пропасти, из чега се може избавити само освећујућим црквеним дејством. Једна изоловано-формалистичка црквеност, која би се затварала у себе саму, осуђена је у Св. Писму као апстрактна и лажна (Мт. 26, 61—62; Дела ап. 6, 13—14; Мт. 11, 19; 26, 9). Црква, у овом смислу, има према народу одговорност, која је заснована на вери у Исуса Христа, дакле на један много дубљи и елементарнији начин од онога који би се темељио на искључиво природној припадности. Црква не само да стоји у народу, као сабрана из његових припадника, него стоји, стваралачки и критички, и према народу: залаже се за победу Христа над тамним моћима греха у виду народа. Она је, тиме, протест али и лек, против греховног распадања народа као и „демоније” (Федоров) мржње према другим народима.

III

Овим је већ донекле наговештено да однос цркве, како егзистенцијални тако и службено-оперативни, према народу може бити (треба да буде) мисијски, тј. евангелизаторски. У томе је она „квасац” и „видело” свету (народу) (Мт. 13, 33; Лк. 13, 21; Мт. 5, 14; Јн. 8, 12). Нема другог задатка и циља до тога: да еванђеље Христово продре и оствари се у народу. Ради се о спасењу, „јер је еванђеље сила Божија на спасење свакоме који верује” (Рм. 1, 16), а то је, уствари, експликација и примена дела искупљења у Христу на појединце и народе ради њиховог спасења и вечног живота.

Ова упућеност се односи на све народе и на свим подручјима. „Идите и научите *све народе* крстећи их у име Оца и Сина и Светога Духа, учећи их да држе све што сам вам заповедио” (Мт. 28, 19—20). „Бићете ми сведоци и у Јерусалиму и по својој Јудеји и Самарији и све до краја земље” (Дела ап. 1, 8). Сви народи су на исти начин позвани на спасење и сви подједнако подобни да постану чланови мистичког Тела Христовог. Уклоњен је у овом погледу сваки национални ексклузивитет. Инсистирање на преимућствима само неке, било које, народне скупине, истицање њених специфичних квалитета у делу евангелизације — био би својеврсни материјализам, темељење на биолошким својствима а не на Богу. Ниједан народ није специјално од Бога изабран и ниједан није специјално запостављен. Нико није, сам по себи, искључиви носилац и реализатор истине и благодати Божје. „Бог не гледа ко је ко” (Дела ап. 10, 35). Сви народи су тло и поприште за дејство еванђеља.

(Обезвређене су, значи, идеје о националном месијанизму, по којима би се један народ, поседујући нарочита преимућства и квалитете, могао ставити изнад других. Такве идеје су цветале нарочито на Западу, пре свега у Немачкој, где су имале своје протагонисте и теоретичаре (Хегел, Фихте, Наторп, Бернахолд и др.), али њих је било, по добром запажању проф. Стефана Цанкова, у разним модификацијама, и на православном Истоку: у круговима Грчке цркве доста је присутно схватање да су Грци изузетни носиоци и чувари праве вере, због чега они све ортодоксне цркве у свету воле називати грчким; слично је и са неким руским претензијама у овом погледу (Соловјов, Хомјаков и др.), где је формулисана теорија о „богоносном народу”, који једини може да оствари светост кроз „соборност”) — мистички комунитет Цркве у хришћанском свету. Основна грешка ових идеја, поред већ реченог, јесте свођење специфичности нације као Божјег дара на њему етнографску самобитност, на природне диспозиције, а превиђање духовне облагодаћености као увек изнова учињеног дела Цркве).

О разликама се може говорити као степену евангелизације међу народима, мери њихове освећености у цркви. Та освећеност, међутим, није природна датост, него благодатна црквена функција. Народ се као освећени не конституише по природи, него по дејству благодати Божје у њему. Народи по себи нису свети (освећени), него су позвани да би постали „изабрани род, царско свештенство, свети народ, народ добитка, да објави добродетељи онога који их призва из таме ка чудном виду своме (I Петр. 1, 9). Светост народа се односи на светост Бога у њему, а не на његова биолошка преимућства. Реч је о евангелизацији — христијанизацији народа, о чему ап. Петар говори: „И ви као живо камење зидајте се у кућу духовну и свештенство свето, да се приносе приноси духовни, који су Богу угодни кроз Исуса Христа” (I Петр. 2, 5). Разлике се односе на степен тога „узиђивања”. Постоје мање или више христијанизирани народи (али не постоје мање или више природно подобни за то). Иако су, дакле, сви народи једнаки пред делом мисије, они ипак могу бити у различном степену евангелизирани, оцрковљени.

Само се ни постигнута оцрковљеност народа не сме апсолути- зирати, као да је то неко непромениво, једном за свагда постигнуто, стање. Нема стапања природе и благодати. Увек постоји опасност да један духовно уздигнути народ духовно и посрне. Ситуација је увек ризична. „Ко мисли да високо стоји, нека се чува да не падне” (I Кор. 10, 12). Као што постоји оцрковљеност, тако може постојати, и по- стоји, и расцрковљеност. Ниједан народ није освећен једном за сваг- да. Освећеност је процес, а не стање. Из историје знамо, а и данашња ситуација то потврђује, да су многе цватуће националне цркве би- вале спарушене или их је, чак, нестајало са лица земље. Где су да- нас оне некада хомогене верске масе на Истоку или Западу? Није ли права црква скоро код сваког народа у танкој дијаспори? Никад се не може рећи да је у неком народу еванђеље једном за свагда ухватило корена. Треба се у том погледу чувати да се црквена идио- синкразија не идентификује са црквеношћу, што се састоји у схва- тању да је један народ црквен ако Црква у његовој средини фор- мално егзистира, ако се службе врше и обичаји одржавају. То може да вара. И дехристијанизирани народ може још неко време да упркос свога отпада живи од форми прошлости. Али у том случају црква би морала да га, као отпалог, поново евангелизира, што ако не би чинила одговарала би за такво стање ствари. Зато Дух у Откривењу за кризу благочестивости у народу кори и изобличава цркву (њено оперативно језгро) говорећи: „Но имам на тебе што си љубав своју прву оставио. Опомени се дакле откуда си спао, и покај се, и прва дела чини; ако ли не, доћи ћу ти скоро, и дигнућу свећњак твој с места његовог, ако се не покајеш... Стражи и утврђуј остале који хоће да помру; јер не наћох твојих дела савршених пред Богом сво- јим” (Откр. 2, 4—5; 3, 2). Процес отпада и евангелизације у народу увек је акутан.

IV

Али иако је мисија Цркве по своме садржају трансцендентална а по својој управљености универзална, упућена свим народима, она се, практично, односи на конкретну ситуацију појединог народа. Народ, у својој конкретности и специфичности, јесте објект на коме Црква ради. Зато се црквена мисија не само служи народним осо- беностима ради акомодације, него их и негује као средства за при- јем истине Божје, али и саме по себи као дарове Божје у општем склопу обиља тих дарова у свим народима. Тај позитиван однос пре- ма специфичностима народа не значи, као што видимо, њихово фе- тишизирање или идентификовање са њима, већ функционално служе- ње ради постизања мисијског циља као и крајњег циља — хармони- је света.

Морају се, значи, за ову сврху узети у обзир све оне компо- ненте који конституишу народ као такав: језик, обичаји, историја, култура и др. То је стављање мисије у контекст категорија људи одређеног народа у дотичном времену. Тако се црква обраћа народу његовим језиком и саобразно менталитету и ступњу развоја. Нема ексклузивног црквено-религиозног језика (употреба изумрлих језика,

рецимо латинског или црквенословенског, вапијућа је грешка), нити има метафизички схваћеног народа. Све је ту варијабилно и релативно. Неограничени, недокучиви и суверени акт Божји реализује се у ограниченој и пролазној стварности народа. При том црквена мисија се не зауставља на ономе што народ већ јесте, него стално пледира за оним што би он требао бити како у Христу тако и сам по себи (дакле, на надисторијском и историјском плану). Црква је, отуда, најпрогресивнији фактор у интегралном развоју једнога народа. Јер иако Царство Божје није испуњење ограничених земаљских националних идеала („Тело и крв неће наследити Царства Божјег”) (I Кор. 15, 50), и природне особине, ма колико биле позитивне, нападају пролазном свету, оне се, до постизања циља, не игноришу, него, штавише, ради тога постизања, усавршавају и унапређују.

Црква је службено и љубављу (управо: службом коју инспирише божанска љубав) везана са народом у коме делује. Нико више од цркве не може љубити народ. Свака друга патронажа може да изневери, ова не: црква суштински, по логици своје халиеутике, бди је над народом. Ова старатељска љубав је тотална: односи се на народ и у његовом паду и у његовом поновном устајању. Народ се воли и док још није Божји, али се то, увек, односи на вечни народ, на оно у њему што ће о Другом Доласку стати пред Христа и бити спасено у Њему. Црква има у виду живот народа у пројекцији. Црквени патриотизам је теолошког, па, самим тим, у правом смислу, и социолошког, карактера.

За илустрацију односа Цркве (тј. Бога преко цркве) према конкретном народу може добро послужити библијска историја Израиља као народа у његовом историјском и надисторијском назначењу. У тој историји се стичу сви аспекти односа између Бога и света на националном плану. Израиљ се историјски конституише као народ и као такав постаје објект божанске мисије. Ту се између Бога и једне људске заједнице, народа, успоставља веза, по којој, бивајући освећен, народ добија своје национално биће и, историјски конституисан, може лакше да стреми своме надисторијском назначењу. Ми ту видимо како се је народ под дејством мисије не само религиозно развијао, већ и национално (у свим доменима живота) цветао кад је следовао Божјим заповестима, а назадовао и доживљавао кризе кад их је игнорисао (ропства, ратови, расејања и др.). „Ако добро узаслушаш Господа Бога свога држећи и творећи све заповести његове, узвисићете те Господ Бог Твој више свих народа на земљи. И доћи ће на те сви ови благослови. Благословен ћеш бити у граду, и благословен ћеш бити у пољу. Благословен ће бити плод утробе твоје, и плод земље твоје и плод стоке твоје. . . Даће ти Господ непријатеље твоје који устану на те да их бијеш. . . Поставиће те Господ да му будеш народ свет, као што ти се заклео, ако уздржиш заповести Господа Бога и узидеш путевима његовим. . . Али ако не узаслушаш гласа Господа Бога свога да држиш и твориш све заповести његове и уредбе његове, које ти ја данас заповедам, доћи ће на тебе све ове клетве и стигнуће те. Проклета ће бити котарица твоја и наћве твоје. Проклет ће бити плод утробе твоје и плод земље твоје. . . Послаће Господ на тебе клетву, расап и погибао у свему за што се прихватиш

руком својом и што узрадиш, докле се не затреш и пропаднеш на пречац за зла дела своја којима си ме одустао. . . (V Мојс. 28, 1—68). (Казна овде, наравно, није проста егзекуција него ситуација: не долази Бог, у окрутности и страхоти, да казни, већ народ, одредивши се против Бога, налази се у ситуацији казне, као што и награде нису прости поклони, већ стања као последице следовања Божјим путевима. Божанска мисија крчи путеве напретка у пустоши земаљској). Овај народ израиљски се не конституише национално узалуд, или у неке произвољне сврхе, него ради од Бога постављеног циља — да би, сведочећи Бога у околном свету, посредовао универзалној трансцедентној заједници (I Мојс. 12, 3; Јер. 4, 2). Он ће, тако, премда ограничен условима времена и несавршенством свога бића, моћи да се јави као праслика цркве која ће уједињавати све народе. Народ, дакле, није значајан сам по себи, већ по своме односу према Богу: свети је, у крајњој линији, стваралачки акт Божји у народу којим се овај оцрковљава, христијанизира (Гал. 6, 16).

V

Мисија цркве у народу, под садашњим формално христијанизираним околностима, реализује се у пастирству у широком и правилно схваћеном смислу те речи и тога појма. Пастирство је средство мисије. У епархији, односно парохији, једном просторно ограниченом региону, као акционом центру мисијског експонирања и инкарнирања, што је основна ћелија цркве, т. зв. *ecclesiola*, збива се отсликава, и национални живот у коме црква делује. Пастирски акт је једино у правом смислу мисијски комунитаран и може, усред националне компактности или хетерогености, да формира заједницу љубави и милости. Њиме се формира света заједница у народу.

Нема, дакле, неких других, изванпастирских, ефикасних мисијских деловања и поступака. Мисија није ствар политике него харизматике. Администрација је овде сасвим споредна. Црквени однос према народу може да се успостави само кроз пастирски чин, а не неким јуридичким или дипломатским декретима и потезима. Црква, иако има своју социолошку страну, није битно социјетет, није чак ни израз самог социјалног бића религије (Вебер, Диркем), него је, суштински (светодуховски), мистична стварност. Схватање Цркве као организације и корпорације, која би своје односе са народним институцијама решавала и разрешавала разним прописима и расписима, заблуда је црквеног клерикализма и јуридизма. Црквено-правни акти могу да служе пастирском делу као инаугурисање стратегије и сл., али они, сами по себи, то нису. Чудо Духа, које дејствује у пастирству, не може се исцрпсти ниједном црквено-правном теоријом.

Садржај пастирске делатности, оно чиме се уграђује у појединце и групе, јесте исто што и супстанца Цркве у њеном испољавању према свету: примена искупљења у Христу на ситуацију народа. Дело искупљења је једино еклезиолошки креативно (Рм. 10, 14—15). То дело се, поред осталог, а и са свим осталим, што је овде од нарочитог интереса, пастирским чином уграђује у мржњом разорени свет

народа као служба помирења (Еф. 2, 14; Рм. 15, 33; 16, 20; Фил. 4, 9; Рм. 5, 1; Кол. 1, 20). Ова служба претпоставља један неискупљени, од свога смисла и циља отуђени, народни живот. Ради се, пре свега, о миру између Бога и људи, а потом, и тиме, и о миру између самих људи у оквиру народа као и према другим народима.

У већ конституисаној нацији треба да се конституише једна нова, благодатна, стварност као коректив и норма како за лично тако и за национално и међунационално понашање. Ова служба мора да стоји на критичкој дистанци према ствари усавршавања и љубави у народу и да се бори за увек ново и боље, изнова успостављено, стање. Пастирство је позвано да на овом плану изобличи не само личне грехе него и националне пороке (шовинизам, гордост, искључивост) и да гради теономни народ светости. Ако се у овоме не успе — криво је, добрим делом, само пастирство: било да није адекватно тумачило искупитељско дело Христово, било да је ово тумачење, због других пастирских промашаја, наишло на отпор од стране оних којима је упућено. Један само формално црквени народ, проткан и ишаран сакралним знацима, ако је инспирисан мржњом према другим народима — носилац је лажне црквености и, у великој мери, антихришћанског настројења. У том случају може се речи да је дотично пастирство, па и његова црква као институција, у кризи, а не само народ коме је оно, неуспешно, упућено.

Што се тиче метода пастирског деловања у народу — може се рећи да је он исти као и у свим доменима тога служења: богослужбени. Нема неког нарочитог, за ову сврху исхитреног, метода. Богослужбено назиданье (богослужење, проповед, душебрижништво, катихизација) довољно је широк оквир за дејство и утицај на читави живот па и на оно што би се могло назвати специфично националним. Ту се, кроз те видове пистарске акције, делујуће снаге искупљења могу упутити читавој конкретној животној стварности — да она узрасте у Богу. То класично служење, како је већ искристалисано у вековној пракси, испуњено правим богоискупитељским садржајем, не потребује, како неки мисле, никакве, тобожне модерније, адаптације и модификације.

VI

Црквена мисија у народу је, као што смо видели, по својој садржају једна: искупљење у Христу, али по својој упућености и распрострањености — многострука, бескрајна. Она се не може ограничити на култску, или потиснути на неку другу, искључиво сакралну, област. То би била вулгаризација ове службе и крајње слепило за видике њене дејствености. Ово је немогуће пре свега са разлога што такве сакралне зоне, изоловане од конкретног живота, не постоје. Послушност вољи Божјој, за коју пледира мисијски акт, обухвата целокупну људску стварност и догађа се у свакидашњици. Црква није неки мистериозни еон где би се верници могли повући из околине која их окружава. Богу треба бити послушан у свакој животној ситуацији. Црква делује у профаном свету и ради на његовој сакрализацији. Духовност се зида у телесности. „Зар не знате да су ваша

тела храм светог Духа који живи у вама” (I Кор. 6, 19). Све подлежи евангелизацији: породица, економика, рат, просвета, здравство, мир, слобода и др. Живот у свим његовим испољавањима. Живот као животни елан. Црква проповеда народу оваплоћење Божје у Христу као искупљење које обухвата све животне манифестације. Иако је земаљски поредак народа, као што смо видели, релативан, ипак се само преко њега, као историјске датости, може постати надисторијски народ Божји. Није народ по себи добар, већ по ономе што црква са њим учини. Само оно што је благодаћу освећено може рачунати на избављење и спасење. Тек у вери, у том смислу, народ стиче своје право биће. Сваки народни напредак живи од црквене супстанце у њему. За цркву, при том, бављење земаљским стварима није политичко уплитање у њихове токове, него њихово етичко усавршавање, али се то не односи, као што се понекад погрешно мисли, на неке апстрактне моралне принципе и ставове, већ захтева увек, и увек изнова, из црквене свести конкретне одлуке у текућем животу. Сфера утицаја је бескрајна.

Тиме је ова служба за народ најпотребнија и најкориснија. Јер она је, премда по природи искључиво духовна, по својим дејствима и реперкусијама стваралачки фактор свеукупног народног успона и прогреса. Црква, у виду мисије, несебично бдије над народом као повереном јој паством и чува га од погибљи и странпутица (Јн. 10, 1—16). Она у народу настоји да се људи покају и усаврше, сазнају своје грехе, да љубе своје ближње, све људе. А то је велики и живи интерес народа као нације, јер треба знати да се он не може усавршити по неком сопственом закону, принципу или идеји (како је учио на пр. Фихте), него по благодати Божјој (како су учили на пр. свети оци). Народ се, у најдубљем смислу, усавршава или стропоштава у одлуци за или *против* Христа. Зато, са гледишта националних интереса, љуто греше они који цркву ненавиде или желе да је, под изговором деполитизације, потисну у оквир култа. Они, тиме, секу грану на којој сами стоје, гасе луче које могу да и њима осветле путеве живота.

Пошто је Црква, по својој служби акомодације, прилагођена народним особеностима (језик, обичаји, степен културе и др.) и уроњена у национално биће народа, то јој, перманентно, прети опасност идентификације и са народним слабостима. Она, у својим службеним претставницима, може да заборави на основну чињеницу: да позитивно се према народу односити не значи његовим манама и недостацима повлађивати, него, исправљајући мане и недостатке, укоренјивати оно што му, и како му, бива поклоњено у Христовој смрти и васкрсењу. Није циљ развијање самобитног (у основи греховног) народног индивидуалитета, него ширење еванђеља у њему. Треба посредовати благодати Божјој у народу. Ако би црква снисходила и служила прохтевима и слабостима народа, била би, у ономе што је најважније, непотребна томе народу, некорисна и излишна за његове праве и врховне интересе, јер му, тада, не би могла помоћи у ономе што је најбитније, у ствари спасења, а тиме, као што смо видели, на ефикасан начин, ни у стварима овога света. Црква не сме за тим ићи да буде по сваку цену популарна, да угоди народу (у његовој

себичној греховности), него да угоди Христу — она треба да служи Христу у народу: да деца народа постану деца Божја.

Нарочитих искушења у овом погледу може бити на политичком плану у вези са државом као спољашње-јуридичком формом народа. Држава, наиме, као политички орган народа понекад, и понегде, жели да манипулише са црквом: да је потчињава и користи у директне политичке (понекад и политиканске) сврхе или, кад сматра да је више опортуну, да је потискује из конкретног живота под видом деполитизације. Ако би Црква подлегла таквим притисцима, изневерила би своје праве задатке у народу. У политизирајућој теологији Евсевија Кесаријског, која је касније постала теоретски основ за многе практичне злоупотребе, настао је један такав маркантан промашај. Евсевије је, као што је познато, изнео учење у прилог византијског државног апсолутизма, по коме државна монархија (деспотија) метафизички одговара монотеизму: један Бог на небу и један цар на земљи. Ова теологија, овековечавајући један земаљски поредак, даје основ за погрешну практику у прилог слепог служења постојећим државним властима. Заборављено је ту да ниједан земаљски поредак, па ни самодржавни, апсолутистички, није идеалан, јер припада релативном и несавршеном свету, што црква треба да стално сведочи и да у сваком поретку проповеда искупљење као мир, правду и љубав. Што се тиче истискивања Цркве из сфере конкретног живота под изговором политичког отстрањивања већ је углавном речено: црква је позвана да служи (и то служење није акцидентија него баш супстанција), на свој начин и својим методама, палом створењу, чији је изразити феномен народ, а то, као што смо истакли, није политика, него настојање да се преко пролазних земаљских поредака доспе непролазном будућем поретку, вечном Polis-у (Откр. 21, 1—4), чему би требале, у крајњој линији, да стреме и народне државе.

VII

Треба у светлости овде конципиране теологије Цркве у народу, макар у најкраћим цртама, размотрити, ради актуализације и оријентације, мисијски положај Српске православне цркве — како она, на своме месту, служи Богу у народу.

Српска црква је, као што се зна и као што сам назив каже, народна — по својој дубокој и суптилној укорењености у историјско биће Српског народа. Српски народ је, у многоструком, постао нација кроз Цркву и у њој, тј. Црква је одлучујуће допринела самосвести народа као нације. Веза цркве и народа је дубока и тесна. Читави народни живот је проткан православном црквом. Еванђеље је у народу преко цркве, у разним историјским периодима различно по интензитету, хватало маха, укорењивавало се. Немањихка епоха је у том погледу била најзначајнија и најактивнија, судбоносна. Али ни касније тај утицај није никад престајао. Чак и у време турског ропства, у његовој тами, сијала је јарко једна светлост: црква. У периоду ослобођења црква се живо ангажовала и преко својих претставника сама директно руководила борбама за слободу поробљеног на-

рода. Бавила се културом, била стваралац и носилац просвете. Али све је то било, у крајњој линији, плод и последица евангелизације, проистицало из духовног преображаја националног бића народа. Вршена је обилна палингенесија, препород светошћу и духовношћу. Доказ су, поред осталог, бројни светитељи и пнеуматици у Српском народу. Мало који народ, па и међу већима, има такву и толику хагиологију. Настала је, у цркви саздана, сакрална надградња историјског народа, небеска усправљеност, есхатолошки драмат националне опредељености.

Два битна момента укоренености Цркве у Српском народу играју овде важну улогу: светосавско дело христијанизације и видовдански култ опредељења за Царство небеско, тј. за једну вишу, духовну, надисторијску, наднационалну стварност.

Св. Сава је несумњиво највећи неимар црквености у Српском народу. Његов је идеал успостављање црквеног народа. У једном моменту државне и народне дезоријентације (борбе око престола, угроженост од спољашњих непријатеља, духовна пометеност друштва), он даје, кроз мисију Цркве, чврсту и далекосежну оријентацију: да греховни Српски народ постане (почне тежити да постане) свети Божји народ. Да се земаљско прожме небеским. Конвергенција небеског и земаљског постаје активна и динамична — обухвата, хоће да обухвати, читаву животну стварност народа. При том светосавље није само ступањ који је некад постигао народ у своме оцрквљењу, него и трајни стил деловања Цркве у народу. Христова црква у Српском народу добија светосавски начин активизма: служити Богу и, кроз то служење, служити народу. Тиме је универзална и аутентична мисијска метода добила изразиту парцијалну примену и стилизацију.

Видовданско опредељење Св. Кнеза Лазара, а у његовом лицу и са њим и језгра Српског народа, за Царство небеско стоји са светосавском христијанизацијом народа у тесном односу — оно је управо њен највећи резултат и домет, поставши и само, органски и као пример за угледање, фактор оцрквљења народа. Видовдан је чудо усред једне народне историје, у коме се, на фасцинирајући начин, спаја небо са земљом. Народ се у Кнезу и са њим предаје на жртву Богу ради остварења и постизања небеских вредности. Овакво жртвовање, свакако, прераста оквире искључиво природног националног успона и еволуирања и ураста у мистагогички хришћански етос као изразити случај црквене деификације народа. (Неки покушаји, као онај недавни М. Поповића у књизи „Видовдан и часни крст“, да се под видом демитологизације обесвети и обезвреди сама видовданска црквена идеја као стремљење божанским циљевима — нису успели: то су приземне, згрчене и скомрачне дескрипције, лишене духовних видика и визија за схватање колосалне видовданске црквено-народне мистерије).

Зато Српска црква, која се овако обликује у народу и садржи овакве историјске моменте као своју карактеристику, иако национална, не може (сем да изневери своју традицију) бити националистичка, тј. шовинистичка. Она није проповедала, а није ни могла

проповедати, националне агресије или инспирисати међунационалне мржње. Чак ни директно ангажовање неких њених претставника у ствари ослобођења народа не би се могло оквалификовати као скретање од ове линије. Ту је се радило о слободи народа као питању еванђелске етике, о борби за овај дар Божји у народу. (Само, наравно, више је и ефикасније могао допринети за ствар слободе, или за ма коју другу позитивну ствар у народу, онај црквени посленик који је то чинио са евангелизаторске позиције, неголи онај који је то чинио директним уплитањем у њена остварења. Више је учинио за слободу, на пример, Хаџи Рувим са пламеним мачем речи Божје у разним формама (проповед, иконописаније, писаније) неголи, на пример, распоп Лука Лазаревић са исуканим гвозденим мачем на бојним пољима. О директним и индиректним деловањима црквених службеника у народним подухватима треба видети у добром роману свештеника Тадије Костића „На туђем послу”. Не може се, из истих разлога, ни данашња, рецимо, брига Цркве око континуитета и интегритета Српског народа означити као излажење из свога еклезиолошког концепта. Све се то, као и увек, чини класичним богослужбено-пастирским назидањем, у чијем кругу стоји проповед (а као трансмисија за даљину и штампа), која, саобразно ритму црквене богослужбене године, осветљава и уприсутњава и догађаје из светосавског и видовданског календара, који су, иако у историји догођени, постали сакрални и, као такви, могу, уз остала средства духовне едификације, да успоставе контакт са светом прошлости и да сакупе и повежу расуте појединце у заједничком култу. То није само потсећање на прошлост, њено упризорење, како би се историјски жар преточио у савременост, него се врши и својеврсна актуализација вечног у временском. Црква, тако, чува укорењеност народа у хришћанској традицији и пази на сабирање повереног јој стада од опасности растакања и дисперзије, чему је у последње време народ изложен услед ширења црквене дијаспоре и нагле флукуације.

Не би, дакле, требало, а не би се објективно узев, ни могла игнорисати и ниподаштавати позитивна улога Цркве у Српском народу. Неодрживе су оне тезе о улози цркве у народу као рецидиву превазиђене прошлости и, у вези с тим, заосталости или, чак, негативном утицају на међунационалне односе. Нема ништа непролазније, а тиме ни новије, од ње. Њу „врата паклена неће надвладати” (Мт. 16, 18). Она је у својој мисији вечна: „Небо и земља проћи ће, али речи моје неће проћи” (Мт. 24, 35). Али да се Црква као институција може злоупотребљавати у разне сврхе — не треба спорити: злоупотреба је, ту и тамо, сигурно било и данас их, вероватно, може бити. Но треба знати да се Црква по својој суштини, а такође у своје јерархијском виду (као заједница клира), није никад идентификовала са злоупотребама у њој. Црква је изнад онога што неко, мако то појединачно био, може погрешно мислити или чинити у њој. Манипулације са црквом нису Црква. Не треба гледати на акциденте, већ на есенцију Цркве — како се она, као *еклезија*, реализује у народу чинећи га вишим и бољим: у светости, у слободољубљу, у братољубљу, у просвећености, у храбрости, у правдољубљу, у мирољубљу. Видети у Српској цркви фосиле фолклора и реквизите му-

зеја претставља крајњу историјску необавештеност и еклезиолошку заслепљеност.

Не треба, свакако, ни идеализирати и прецењивати улогу Цркве у Српском народу. Ниједна црква, емпиријски, у своме мисијском деловању није савршена. Сама чињеница да је Српски народ, као објект њеног вековног деловања, грешан (пун мана и недостатака) — доказ је за то. Није ни сва народна историја, која је стајала под дејством црквеног васпитања, светла и света. Доста је у њој зла и таме. Понирологија није мања од хагиологије. Савремено етичко стање то још више потенцира. Греси у народу су се умножили и, свакако, утолико више уколико је црквени утицај мањи. (О томе говоре свакидашње новинске хронике, које су, често, скандалне. Типичан је и поучан у том погледу пре неку годину догођени случај, о коме се много писало, у Крушевцу: светост душе младе Милице Крстић, која, однегована под упливом благодати Божје у цркви, иде у смрт да би сачувала душу и част, а насупрот њој греховна бруталност оних силеција, који су измакли црквеном дејству). Мисијско деловање цркве данас доста стагнира: оно, како изгледа, још не налази могућност да се, како треба, окрене људима свога времена са задатком да се боље утка у свест народа и тиме поспешу изграђивање светости и хуманитета у њему. Како данас у покваренима и посрнулим улити више Духа Божјег и истине Христове? Како изградити врлину? Цркви се можда може приговарати за мисијску неделотворност, али то, ипак, не може да баци сенку на основну црквену устремљеност и да закрили њену божанску суштину.

Пожељна је, значи, већа активизација Цркве у народу. Да оно-страно постане онострано. Да туђе постане своје. То је и најпречи интерес народа, пречи од (иначе такође потребних) фабрика и рудника, стандарда и конфора. Ради се о души људској. „Јер каква је корист човеку ако сав свет добије а души својој науди? или какав ће откуп дати за своју душу?“ (Мт. 16, 26). Време, очигледно, својим преокупацијама и токовима већ изазива Цркву на ефикаснију делатност. Њиве Господње бурно дозревају за жетву (Жетва као дозрелост за акцију а не за скидање готових плодова), па се надамо да ће Господ извести „посленике на жетву своју“ (Мт. :, 38).

**
*

Црква је, као што видимо, фактор свеопштег напретка и усавршавања народа, па, самим тим, и у љубави и солидарности према другим народима. Оцрковљеност народа обухвата и подразумева и љубав према свим народима. Ствара се у њој нови народ љубави и правде. Та мистерија савршенства и јединства, почињући да се остварује већ сад у цркви, довршиће се и испунити у есхатону (Еф. 5, 25; Откр. 19, 7; 21, 2).

Summary

Archpriest Božidar Miyach

THE CHURCH AND THE NATION

The article deals with the role of the Church among nations. The existence of nations with their specific attitudes (race, language, culture, geographic situation, etc.) is written in the plan of the creative will of God with the ultimate goal of universal harmony among all the nations.

The Church is something different from the nation: she constitutes a supernatural People of God which gathers together in Christ the believers from all the nations. She is a charismatic community, which, among other things, is characterized by a saintly way of life of her members. The Church's concern towards all nations is a missionary one, aiming at the redemption of all Mankind.

The otherworldly character of the Church does not mean her isolation from the people, but, on the contrary, more intensified activity among the people, trying to improve it, to transfigure it and to sanctify it. The mission of the Church cannot be limited to the cult and ceremonies, but she should extend her sanctifying influence upon the entire nation's life.

The Orthodox Church working in the Serbian nation has succeeded to become a foundation of nation's life and historical being. By doing this she has become a deep-rooted reality of Christ among the Serbians.

The »incarnation« of the Church in one particular nation does not hinder her essential goal of eschatological unity of all nations upon the Earth.